

**216. Szeghalom, Kovács-halom
(MRT 6. k. 11 / 50. lh.; KÖH 6329)
(Békés megye) U, B**

A 2012. évben március 13. és április 14. között folytatódta a Körös Regionális Régészeti Program szeghalom-kovács-halmi (Szeghalom 50. lelőhely) kutatásai. A nemzetközi program 2010-ben megkezdett,⁵⁴ második fázisának célja a neolitikus teltek és az azok körül létrejött településhálózatok kialakulásának vizsgálata, valamint kronológiai, strukturális, funkcionális és szociális összefüggéseik megértése.

A szeghalom-kovács-halmi, az eddigi adatok alapján a középső neolitikum késői periódusában és a késő neolitikum első felében lakott település kiterjedése – bennfoglalva a lelőhely központi részén elhelyezkedő tellt, az attól D-re, Ny-ra és részben É-ra azonosított, intenzíven lakott külső telepet, valamint a lelőhely külső, mintegy 500 m szélességű zónájában megfigyelt, tanyaszerű egységekre utaló épületnyomokat is – a 2012-ben folytatott vizsgálatok eredményei alapján mintegy 70 ha-ra tehető.

A 10×10 – illetőleg alacsony leletintenzitás esetén 20×20 – m-es négyzetháló alkalmazásával végzett felszíni gyűjtések a korábbi években a növényi fedettség, illetve a belvíz miatt vizsgálatra nem alkalmas részekben, valamint nagyobb összefüggő egységekben a lelőhely É-i, K-i és DK-i peremterületein, illetőleg ÉNy-i, legelővel fedett, az idei évben részben felszántott területén zajlottak. A befejezettnek tekinthető szisztematikus gyűjtések összességében mintegy 56 ha megtelepedési viszonyairól szolgáltatott adatokat. A jövő évben a lelőhely erdővel, illetve legelővel borított Ny-i peremén, valamint a Sebes-Körös mai, ástott medrétől D-re fekvő legelőn tervezzük pontosítani a kiterjedést *shovel test* és geofizikai vizsgálatok alkalmazásával.

Az idén a magnetométeres vizsgálatok az elmúlt években egyes részekben kutatásra alkalmatlan D-i és Ny-i területeken, valamint a lelőhely É-i peremén folytatódtak. A felmérések eredményei a D-i és DNy-i részekben a tellt közvetlenül övező, intenzíven használt körzet folytatódását, míg a telltől távolabbi, Ny-i és É-i területeken újabb tanyaszerű épületeket, esetenként azok kisebb csoportjait jelezték. A lelőhely magnetométeres felmérésekkel az elmúlt három évben vizsgált területének nagysága eléri a 37 ha-t.

A tavalyi évben megkezdett, idén további fűrészmintavételekkel folytatódott geomorfológiai vizsgálatok adatainak kiegészítése, a tell és az azt övező egykori folyómeder viszonyának tisztázása, illetve kísérleti jelleggel a lelőhely egyes pontjain a kultúrreteg nondestruktív vizsgálata céljából ERT (Electrical Resistivity Tomography) felmérésekhez is kezdtünk. Összességében mintegy 5 km-nyi, a mai felszíntől számított 12 m-es mélységig adatokat szolgáltatató kereszt-szelvényt vizsgáltunk 2012-ben.

A 2011-ben a lelőhely tellen kívüli részén megkezdett ásatások⁵⁵ három új helyszínen folytatódtak az idei évben. A szisztematikus felszíni gyűjtések és a magnetométeres felmérések eredményei alapján feltételezhető neolitikus épületekre nyitottunk rá két, 10×10 m-es nagyságú szelvényt a lelőhely É-i részén (N1 Block 1), valamint DK-i szélén (SE1 Block 1), illetve egy további, 2×3 m-es szelvényt a telltől közvetlenül Ny-ra eső területen (W1 Block 1).

A telltől É-ra, mintegy 300 m-re egy, a geofizikai vizsgálatok alapján kb. 23–25×7–8 m-es, az egykori Sebes-Körös Ny-i magaspártján állt épület D–DK-i részét vizsgáltuk. A leégett, a leletanyag alapján a korai tiszai időszakra keltezhető épület mintegy 30–40 cm vastagságú paticsomladéka alatt szabályosan, az építmény rövidebb, ÉK–DNY irányú oldalával párhuzamosan sorakozó hasított fa lenyomatokat, alatta pedig átégett – feltehetően a padlószinttel összefüggésbe hozható – tapasztásnyomokat találtunk. Az épülettel egyidős gödör részlete mellett két, az objektum pusztulását követően, de még feltehetően a késő neolitikum időszakában létesített, valamint egy késő bronzkori gödröt is feltártunk.

A lelőhely DK-i peremén megnyitott szelvényen a neolitikus település külső zónájában azonosított épületek egyikét kívántuk vizsgálni. Az alacsony térszínen – a leletanyag alapján szintén a kora tiszai periódusban – emelt, a magnetométeres felmérés alapján kb. 21×6–7 m-es épület átégett paticsomladéka alatt helyenként sikerült azonosítanunk annak padlóját, illetve feltárunk a cölöpszerkezetre utaló gödröket.

A telltől Ny-ra, a külső telephez tartozó területen egy épületre utaló anomália középső részére rányitott szelvényben az omladékréteg alatt szintén megtaláltuk a padlószintet, illetve egy gödröt bontottunk ki. A leletanyag alapján ezek az objektumok is a késő neolitikum korai fázisára keltezhetőek.

A tell területén 2011-ben, fűrészminták alkalmazásával, sikertelen kísérletet tettünk Bakay Kornél 1969. évi ásatásának 1., a tell rétegsorát teljes mélységben feltáró szelvényének azonosítására. Az idei évben nagy felbontású Geoeye műholdfelvételek és a tavaly elvégzett földradar vizsgálatok elemzése segítségével azonosítani tudtuk az egykori szelvény helyét. A szelvény É-i, mintegy 4×4 m-es részének újbóli megnyitásával célunk a tell rétegsorának a korábbiaknál pontosabb dokumentálása, valamint mikromorfológiai, pollen, fitolit és C14 minták vétele volt. A megnyitást követően kiderült, hogy az 1969. évi ásatás során valójában nem érték el a neolitikus rétegsor alját, így egy kisebb, kb. 3×1 m-es területen folytattuk a feltárást. Megfigyeléseink szerint ebben a periódusban a kiemelkedést a Körös áradásai rendszeresen elérték, a kiöntésekhez kapcsolható rétegek a hát egyéb, közeli részeiről bemosódott leletanyagot – köztük bükki jellegű edénytöredékeket – tartalmaztak. A rétegsor legalsó kibontott néhány objektum (cölöplyukak, tűzhely maradványa) a tell legkorábbi települési fázisához köthető. Az idei évben elvégzett feltárást, illetve a szelvényfalak tisztítását és dokumentálását a jövő évben követik a mintavételezések.

A projekt 2012. évi kutatásait a National Science Foundation (NSF Senior Grant, NSF-IRES) támogatta.

Szakmai munkatársak: Richard W. Yerkes (Ohio State University), Paul R. Duffy (University of Toronto), Julia Giblin (Quinnipiac University), Hanneke Hoekman-Sites (Florida State University), Apostolos Sarris, Nikos Papadopoulos (Institute for Mediterranean Studies, FORTH, Rethymno), Bóka Gergely, Herendi Orsolya, Parditka Györgyi, Sósuti Kornél (MNM NÖK), Bácsmegei Gábor (Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága), Fogas Ottó (Csongrád Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága), Guba Szilvia (Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága), Nagy Balázs (ELTE TTK).

GYUCHA ATTILA – WILLIAM A. PARKINSON

54 RKM 2010, 356–357.

55 RKM 2011, 161–162.